

Kan bærekraftig utvikling måles?

Bærekraftig utvikling er intuitivt lett å forstå, vanskelig å realisere og krevende å evaluere. Norsk økonomi ser ut til å være bærekraftig, da vår økonomiske formue – inkludert menneskelige ressurser – er økende. Men samtidig trekker faktorer som vidtrekkende konsekvenser av mulige klimaendringer, effekter av miljøgifter og en høy andel uføretrygdene i motsatt retning.

Verdenskommisjonen for miljø og utvikling definerte bærekraftig utvikling som: *En utvikling som sikrer behovene til dagens generasjon uten å sette framtidige generasjoners behov i fare* (WCED 1987). Bærekraftig utvikling hviler på tre pilarer: økonomiske forhold, sosiale forhold og miljøforhold. Alle må være tilfredsstillende ivaretatt, over hele kloden, for å sikre en bærekraftig utvikling.

Høsten 2007 ble den nye norske strategien for bærekraftig utvikling presentert i Nasjonalbudsjettet 2008. Strategien setter to problemstillinger i fokus: hvordan Norge kan bidra til en bærekraftig utvikling globalt, og hvordan vi skal sikre bærekraftig utvikling nasjonalt. Strategien omfatter sju temaområder, og det er utviklet et sett av overordnede indikatorer som skal bidra til å kunne se hvordan utviklingen innenfor disse områdene går (se tekstboks). Ideelt sett skal dette settet av indikatorer si noe om hvorvidt utviklingen samlet sett er bærekraftig. Det er nok et stykke dit, men indikatorene bidrar i hvert fall til å sette søkelyset på viktige problemstillinger.

Bygger på solidaritet

Bærekraftig utvikling er først og fremst et globalt mål basert på solidaritet, både mellom generasjoner og mellom oss som lever i dag. Dette innebærer at oppmerksomheten må rettes både mot verdens samlede ressurser i vid forstand og hvordan disse ressursene er fordelt. I en situasjon med stadig økende befolkning – vi er nå rundt 6,7 milliarder mennesker på jorden – økende forbruk og press på naturressurser, med kriger og konflikter, fattigdom og truende globale klimaendringer som kan få vidtrekkende konsekvenser for samfunnet og miljøet, er det vanskelig å tenke seg at utviklingen i et enkelt land, isolert sett, kan kalles bærekraftig.

Sett fra de enkelte nasjonalstatenes ståsted må to grunnleggende spørsmål om bærekraft stilles:

- Bidrar landet til at den globale utviklingen trekkes i en mer bærekraftig retning?
- Er det noen grunnleggende trusler mot befolkningens langsiktige velferd i landet?

Indikatorer for bærekraftig utvikling skal gi signaler om hvorvidt nåværende kurs kan opprettholdes på lang sikt, eller om den må justeres på ett eller flere områder. Indikatorene er ment å være et hjelpemiddel for dem som skal utforme og følge opp en nasjonal politikk for bærekraftig utvikling. Og viktig

Frode Brunvoll

Frode Brunvoll er cand.real. i marin zoologi og seniorrådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for miljøstatistikk. Han har blant annet arbeidet med oppdatering av det nasjonale settet av bærekraftindikatorer og var medlem av sekretariatet for ekspertutvalget som utarbeidet forslaget til det første indikatorsettet i 2005.
(frode.brunvoll@ssb.no)

er det – hvis bærekraftig utvikling skal bli mer enn et honnørord, og være en overordnet målsetting som alle andre kortsiktige politiske prioriteringer veies opp mot – uansett hvor vanskelig det må fortone seg.

Under gir vi en kort beskrivelse av utviklingen innenfor de ulike områdene for bærekraftig utvikling.

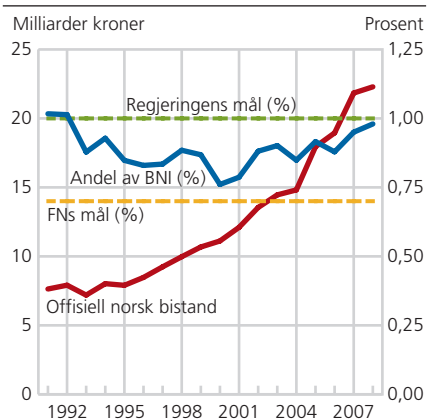
Kamp mot fattigdom

Et viktig aspekt knyttet til å fremme bærekraftig utvikling internasjonalt er å redusere fattigdommen. Fattigdom er ikke bare et problem i seg selv med store økonomiske, sosiale og helsemessige konsekvenser. Mange av verdens fattige er direkte avhengige av naturressursene, og de rammes ofte særlig hardt av naturkatastrofer og miljøødeleggelser. Å få til en utvikling der man bruker naturressursene fornuftig, tar vare på miljøet og samtidig reduserer fattigdom, er en stor og viktig utfordring.

Bistand til utviklingsland kan være et viktig hjelpemiddel i fattigdomsbekjempelsen, og vil kunne være en starthjelp for å få i gang økonomisk utvikling blant de fattigste. Samtidig viser erfaringer at det er en rekke betingelser som må være oppfylt for at bistanden skal ha tilsiktet effekt. Et annet viktig tiltak for å bidra til økonomisk utvikling i fattige land er å gi dem anledning til å selge sine varer og tjenester på det internasjonale markedet, og utviklingslandene har presset hardt på for bedre markedsadgang. Dette er heller ikke uproblematisk, jamfør bruddet i forhandlingene i Verdens handelsorganisasjon (WTO) i juli i år, der man prøvde å komme fram til en ny avtale for verdenshandelen.

FNs mål, understreket i Tusenårserklæringen, er at giverlandene skal yte 0,7 prosent av bruttonasjonalinntekten (BNI) i offisiell bistand. I Soria Moria-erklæringen er Regjeringens mål formulert slik: *Regjeringen vil at bevilgningene til utviklingssamarbeid når målet om 1 prosent av BNI og at innsatsen deretter trappes ytterligere opp i perioden.*

Figur 1. Offisiell norsk bistand, nivå og prosent av BNI samt FNs og Norges mål

Kilde: Norad og Statistisk sentralbyrå.

Offisiell bistand fra Norge økte fra 18,95 milliarder kroner i 2006 til 21,8 milliarder kroner i 2007, altså hele 15 prosent. I samme periode økte bruttonasjonalinntekt (BNI) med 6,6 prosent, fra 2 156 milliarder kroner til 2 299 milliarder. Bistanden økte dermed sterkere enn BNI. Dette var nødvendig for å nærme seg delmålet om 1 prosent av BNI til bistand. For 2008 er det, ifølge Nasjonalbudsjettet 2008, ventet at bistanden vil utgjøre 0,98 prosent av BNI (se figur 1). Norge ligger altså nær det nasjonale målet, og sammenlignet med andre OECD-land er bistandsnivået i Norge høyt.

Både samlet import til Norge fra utviklingsland og importen fra de minst utviklede landene, de såkalte MUL-landene, økte fra 2006 til 2007. Men nesten halvparten er import fra Kina, og importen fra de fattigste landene er liten. I 2007 utgjorde importen fra alle utviklingsland 13 prosent av total import til Norge, mens importen fra MUL-landene kun utgjorde 0,4 prosent.

Bra på bistand, nest dårligst på handel

Center for Global Development, en uavhengig amerikansk idébank, har utviklet en indeks som tar sikte på å måle i hvilken grad de rike landenes

politikk hjelper verdens fattige. Indeksen rangerer 21 av de rikeste landene og vurderer disse landenes politikk i forhold til fattige land på sju områder, deriblant utviklingshjelp og handel. Av disse landene er Norge i 2007 rangert som nummer tre på totalindeksen (Center for Global Development 2007).

Når det gjelder bistand, er Norge rangert som nummer fire. I tillegg til at norsk bistand utgjør en høy andel av økonomien, målt som andel av brutto-nasjonalinntekten, påpeker senteret det positive i at andelen av bundne eller delvis bundne bistandsmidler er lav, og at andelen private veldedige bidrag er stor. På den negative siden framheves det at en stor del av bistanden går til land som ikke er blant de fattigste, og som er relativt udemokratiske.

Det som i særlig grad trekker Norge ned på rankingen, er handel, der vi er rangert som nest dårligst. Årsakene til den lave rangeringen er høy beskyttelse av landbruksprodukter, høye tollsatser på landbruksprodukter og høye landbruks subsidier. På den positive siden blir lave handelsbarrierer på tekstiler og klær framhevet; her blir Norge faktisk rangert som nummer én.

Klimagassutslippene har aldri vært høyere enn nå

Global oppvarming vil trolig stille verdenssamfunnet overfor store, nye utfordringer. Klimaendringene kan forårsake betydelige effekter på miljø, ressurser, samfunn og økonomi. Det er vanskelig å si nøyaktig hvor mye av klimaendringene som skyldes menneskelige påvirkninger. Hypotesen om at det meste av oppvarmingen som er observert i de siste 50 årene skyldes menneskelig aktivitet, er imidlertid styrket i den siste hovedrapporten fra FNs klimapanel.

Skjer det så noe med utslippene av klimagasser? Foreløpig ikke i vesentlig grad. De norske utslippene av klimagasser har aldri vært høyere enn i 2007 (se figur 2). Vi ligger 5 millioner tonn CO₂-ekvivalenter over den nasjonale, årlige utslippskvoten som Norge er tildelt gjennom Kyotoprotokollen i perioden 2008-2012. I Hansen mfl. (2008) er det anslått at Norges utslipp av klimagasser kan øke fra 55,0 millioner tonn CO₂-ekvivalenter i 2007 til 57,4 millioner tonn CO₂-ekvivalenter i 2012. Norge vil dermed få behov for betydelige kjøp av utslippsrettigheter, eller såkalte utslippskvoter, for å nå sin utslippsforpliktelse. I klimasammenheng må det påpekes at rundt halvparten av de norske utslippene tas opp i skog som vokser og har et nettoopptak av karbon, men dette kan ikke regnes inn i de nasjonale utslippstallene ifølge Kyotoprotokollen.

De totale utslippene i verden fortsetter å øke. OECD sier i sin *Environmental Outlook to 2030* (OECD 2008) at uten ytterligere tiltak vil utslippene av klimagasser øke med 37 prosent i 2030 i forhold til nivået i 2005.

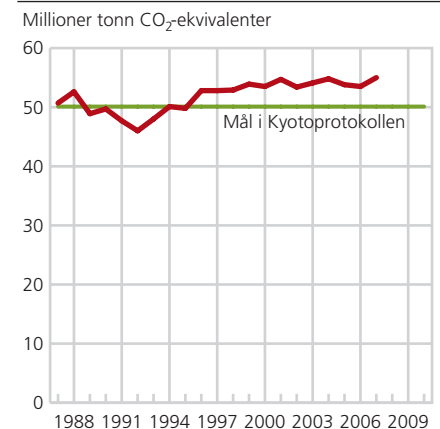
Når det gjelder langtransporterte luftforurensninger, som blant annet omfatter svoveldioksid, ammoniakk og nitrogenoksider, synes Norge å være på rett vei med utslippsreduksjoner som gjør at vi trolig vil oppfylle krav i Gøteborg-protokollen (se tekstboks). Unntaket er nitrogenoksider. Selv om det også har vært en nedgang i disse utslippene, er nivået allikevel langt over målet. En ny miljøavtale om NO_x-reducerende tiltak er inngått mellom staten og 14 næringsorganisasjoner. Avtalen har til formål å gjøre det mulig å oppfylle utslippsforpliktelsen.

Langtransportkonvensjonen og Gøteborg-protokollen

Langtransportkonvensjonen (CLRTAP – Convention on Long-Range Transboundary Air Pollution) er en konvensjon om langtransporterte grenseoverskridende luftforurensninger og har åtte underliggende protokoller. Blant disse er Gøteborg-protokollen, hvor sur nedbør, eutrofiering (overgjødning) og dannelse av bakkenær ozon skal reguleres ved hjelp av utslippstak for forsurende stoffer og ozonforløpere. Norge har gjennom konvensjonen også forpliktet seg til å få utslippene av utvalgte miljøgifter ned på et lavere nivå.

Figur 2. Norske utslipp av klimagasser relatert til Kyoto-målet

Kilde: Utslppsregnskapet til Statistisk sentralbyrå og Statens forurensningstilsyn.

Usikker utvikling for biologisk mangfold og kulturminner

Biologisk mangfold er et komplekst og mangesidig begrep som omfatter mangfold på mange nivåer, fra gener via arter til økosystemer og landskap. Mennesket er fundamentalt avhengig av at jorda fortsetter å fungere som et overordnet økologisk livssystem. Samtidig er det vanskelig å si hvilke egenskaper ved det biologiske mangfoldet som kommende generasjoner kan komme til å trenge. Dermed vil bevaring av biologisk mangfold på bred basis være nødvendig for en bærekraftig utvikling.

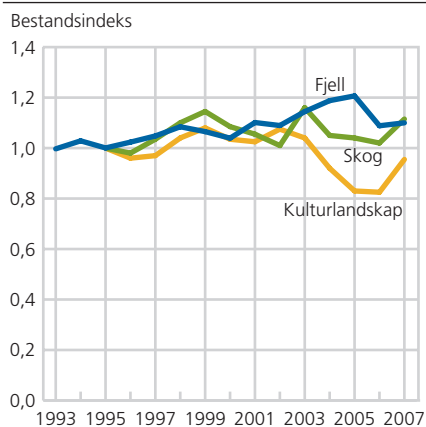
Utviklingen i fuglebestander er vurdert å gi en god indikasjon på økosystemets tilstand. Fugler representerer forskjellige nivåer i næringskjeden, de er kjent for å reagere på aktuelle trusselfaktorer og er utbredt i alle naturtyper. Lignende indikatorer finner vi igjen i for eksempel EUs indikatorsett for bærekraftig utvikling og i Storbritannias indikatorsett.

De foreliggende tallene for fuglebestander i Norge er ikke landsdekkende og uten klare trender, men et landsrepresentativt nettverk er under etablering. Noen utviklingstrekk kan allikevel antydes (se figur 3). Det synes å være en nedgang i kulturlandskapet, en utvikling som også observeres i flere land, og en økning i fjellområder som kan ha sammenheng med mildere klima og fortetting av fjellskogen.

Norge har både store ferskvannsforkomster og nærhet til store havområder. Det er mange brukerinteresser knyttet til vann. Vannmiljøet blir påvirket av blant annet vassdragsregulering, utslipp fra avløpsanlegg og akvakulturanlegg, avrenning fra jordbruket, erosjon og sedimenttransport. Registreringer av vannmiljøet i Norge viser at vi ligger godt an sammenlignet med andre land i Europa. Dårligst synes vannmiljøet å være i de sørligste delene av landet, både i kystvann og i ferskvannsforkomster. Det er imidlertid store usikkerheter i datamaterialet.

Kulturminner og kulturmiljøer anses som en del av samfunnets felles verdier. De er unike og uerstattelige kilder til kunnskap og opplevelser. De er miljø- og samfunnsressurser som kan gi grunnlag for lokal utvikling og kulturell, sosial og økonomisk verdiskaping. Kulturminner kan tilføre viktig kunnskap og perspektiver i arbeidet for et bedre og mer bærekraftig samfunn.

Figur 3. Bestandsutvikling for hekkende fugl i fjell, skog og kulturlandskap

Kilde: Direktoratet for naturforvaltning (foreløpige/ ufullstendige data).

Bygninger utgjør en viktig del av landets nasjonalformue. Gjenbruk i stedet for riving og nybygging vil bidra til et mangfoldig nærmiljø. En kartlegging utført av Riksantikvaren, viser at om lag to tredeler av den fredede bygningsmassen må gjennomgå moderate eller store utbedringer for å oppnå ordinært vedlikeholds nivå. Kartleggingen er ennå ikke fullstendig, men er ventet ferdig i løpet av 2008.

Rike naturressurser gir velstand

Norges rike naturressurser har vært grunnlaget for en sterk økonomisk vekst og en økonomisk handlefrihet som mange land har misunt oss i de senere år. Utnyttingen av fisk, skog og vannkraft la forholdene til rette for industrialiseringen av landet. Deretter har avkastningen fra olje- og gassutvinningen bidratt til at velstandsveksten har utviklet seg videre etter at industriens betydning for nasjonaløkonomien kulminerte.

I indikatorsettet er dette temaet belyst med indikatorer for energi, fisk og nedbygging av produktive arealer.

Konsekvensene av energiproduksjon og -forbruk har vært et viktig diskusjonstema i Norge i lang tid, uansett hvilken energikilde som har vært under utbygging. En særlig betydningsfull konsekvens av energiforbruket er klimagassutslippene, som i stor grad skyldes bruk av fossil energi. Effektiv energibruk er derfor særlig viktig i bærekraftsammenheng.

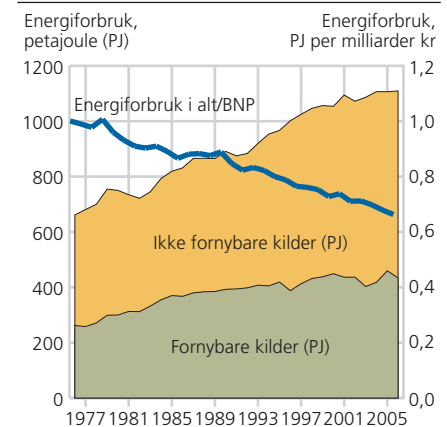
Energiintensiteten er redusert betydelig. Vi bruker mindre energi per krone BNP. Men det samlede energiforbruket, hvorav en betydelig del er basert på fossile brensler, øker. Andelen fornybar energi var like høy i 1976 som den er i dag (se figur 4).

Alle verdensdeler har hatt en betydelig økning i energiforbruket. Spesielt stor økning har det vært i Asia. De asiatiske landene brukte nesten åtte ganger mer energi i 2006 enn i 1965, og økende energibehov i voksende økonomier som India og Kina er en viktig årsak til dette. OECD sier i rapporten *Environmental Outlook to 2030* at dersom det ikke inntreffer radikale politikkendringer, store teknologiske gjennombrudd eller uventede endringer i oljepriser eller økonomisk utvikling, vil verdens energiforbruk fortsette å øke i de neste tiårene. Olje, gass og kull vil fremdeles være de viktigste energikildene.

Nøkkelartene torsk og sild i god tilstand

Fiske og fangst har i hele Norges historie vært et viktig grunnlag for bosetting og økonomi. Betinget fornybare ressurser, som for eksempel våre fiskebestander, er avhengig av en fornuftig forvaltning. Denne må sikre at disse ressursene opprettholdes på slike nivåer at de over tid kan gi et vedvarende utbytte, og helst på et høyt og forutsigbart nivå. Nordøstarktisk torsk og norsk vårgytende sild – de to fiskebestandene som er representert i indikatorsettet – regnes begge, sammen med lodde, som nøkkelararter i økosystemene i Norskehavet.

Figur 4. Samlet energibruk per enhet bruttonasjonalprodukt (BNP) og energibruk (PJ) fordelt på fornybare og ikke-fornybare kilder. 1976-2006

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

vet og Barentshavet, det vil si de er viktige faktorer i samspillet mellom artene her. Samtidig representerer de betydelige verdier i de norske fiskeriene.

Gytebestandene av norsk vårgytende sild og nordøstarktisk torsk er for tiden på gode nivåer. Spesielt sildebestanden er stor; den ligger nå på rundt 12 millioner tonn. Loddebestanden i Barentshavet har i en årrekke vært på et lavt nivå, men viser nå tegn til vekst. I Nordsjøen er tilstanden noe dårligere, og flere viktige bestander, deriblant torsk, har i flere år vært på meget lave nivåer.

Fiskeriene påvirker bestandene, men variasjoner i naturlige forhold som for eksempel vanntemperatur har også stor betydning, og innvirker på de ulike fiskebestandenes gytesuksess, utbredelse og mattilbud.

Norge mister dyrket og dyrkbar mark

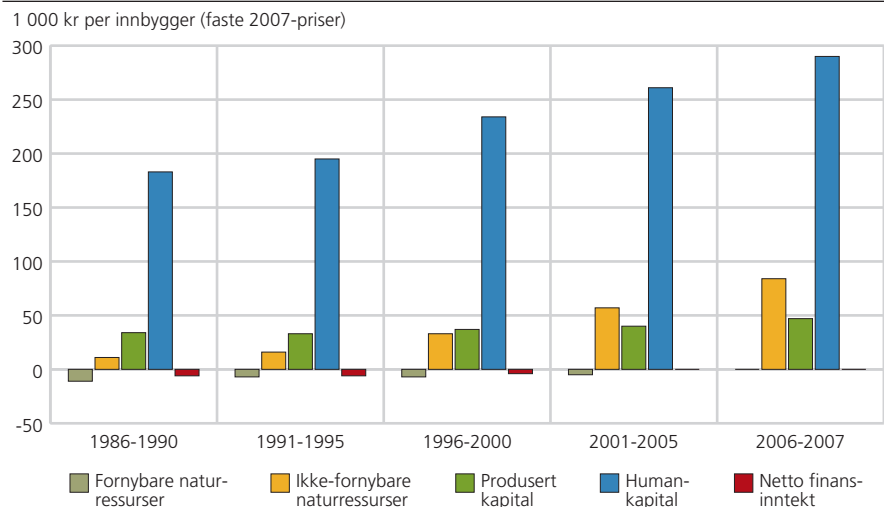
Fornuftig langsiktig bruk av arealene er viktig for en bærekraftig utvikling. Norge er skrint befolket, likevel er presset på arealressursene stort, særlig i de tette bebygde områdene, som oftest også er de mest biologisk produktive. Når dyrket og dyrkbar jord bygges ned, taper vi de mest produktive områdene vi har her i landet.

Fra 1976 til 2004 har i alt 273 kvadratkilometer dyrket jord blitt irreversibelt omdisponert etter plan- og bygningsloven og jordloven. Dette tilsvarer om lag to ganger det bebygde arealet i Oslo kommune.

Helse- og miljøfarlige stoffer et stort problem

Siden 1930-årene har den globale produksjonen av kjemikalier økt fra 1 million tonn i året til over 400 millioner tonn (EC 2006). Det er en stor utfordring å sikre at bruken av helse- og miljøfarlige stoffer er forsvarlig både for mennesker og naturmiljø. Det er stor usikkerhet knyttet til måling av kjemikalieutslipp og de skadene utlippene medfører. Vi har ofte liten kunnskap om hvilke utslipp som vil påføre skade over tid. Flere ganger har det vist seg at stoffer

Figur 5. Netto nasjonalinntekt, fordelt på kilder til inntekt. 1986-2007. 1 000 kroner per innbygger. Faste 2007-priser

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

man trodde var ufarlige, i ettertid har hatt store miljø- og helsemessige effekter. En stor del av Norges miljøgiftproblematikk er knyttet til langtransportert forurensning, men også hjemlige utslipp gir betydelige bidrag.

Ifølge en indeks utviklet av Statistisk sentralbyrå i samarbeid med Statens forurensningstilsyn og Produktregisteret har mengden av de farligste, helse-skadelige stoffene (stoffer som kan gi kreft, forårsake mutasjoner eller skade forplantningen samt kronisk giftige stoffer) som slippes ut, gått ned siden 2002.

Menneskelig kapital er viktigst

Ekspertutvalget som i 2005 presenterte det første settet av indikatorer for bærekraftig utvikling (NOU 2005:5), la til grunn et formuesperspektiv eller en kapitaltilnærming i sitt arbeid. Nasjonalformuen, som består av produsert kapital, naturkapital, menneskelig kapital (humankapital) og sosial kapital, ble valgt som en overordnet begrepsramme for utvikling av indikatorsettet. Opprettholdelse av formuen er en nødvendig, men likevel ikke tilstrekkelig, forutsetning for å få til en utvikling som er bærekraftig.

Menneskelige ressurser, humankapitalen, er den i særdeleshet viktigste komponenten i nasjonalformuen. Kunnskap og ekspertise er kanskje de viktigste elementene i samfunnets verdiskaping i framtida. Dersom et moderne kunnskapssamfunn skal få en bærekraftig økonomisk utvikling, er et høyt utdanningsnivå i befolkningen en viktig forutsetning.

Nasjonalformuen per innbygger er økende. Det tyder på at norsk økonomi er på en bærekraftig kurs. Selv om formuesverdien av olje- og gassforekomstene er synkende, veier økningen i humankapitalen mer enn opp for dette. Les mer om nasjonalformuen og menneskelig kapital i *Menneskelige ressurser gjør Norge rikt* (Løkkevik og Greaker 2005).

Nasjonalinntekten kan sies å være avkastningen av nasjonalformuen og er et mål på hvor mye vi kan forbruke og/eller spare i hvert enkelt år. Av figur 5 ser vi at uttak av ikke-fornybare naturressurser, det vil i all hovedsak si olje og gass, er en meget viktig kilde til inntekt for Norge. Denne kildens betydning har økt fra å utgjøre 5 prosent av vår inntekt i den første perioden til å utgjøre 20 prosent i den siste perioden.

Bidraget fra humankapitalen er likevel viktigst. Og selv om den utgjør en mindre andel i den siste perioden enn i den første, utgjør den likevel 69 prosent i snitt over de to årene 2006 og 2007. Uttak av fornybare naturressurser bidrar derimot lite til nettonasjonalinntekt. Langt på vei skyldes det at jordbruket i beregningen kommer ut med en stor negativ inntekt, noe som igjen kommer av de store subsidiene til næringen. De positive inntektene i skogbruk, fiskeoppdrett og vannkraft veier opp for dette, men ikke mer enn at bidraget fra de fornybare naturressursene totalt blir omtrent null.

Fra generasjon til generasjon

For å kunne opprettholde grunnleggende offentlige tjenester på et ønsket nivå er samfunnet avhengig av at de offentlige inntektene og utgiftene – sett over lang tid – er i balanse. Finansdepartementets generasjonsregnskap i Nasjonalbudsjettet 2008 viser at offentlige budsjetter må styrkes med 70-110 milliarder kroner, tilsvarende 4-6 prosent av bruttonasjonalproduktet, for å være i generasjonsmessig balanse.

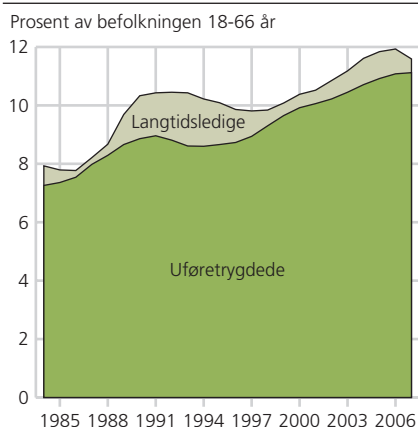

Stadig mer ulikhet i lønn ...

Et bærende element i den opprinnelige bærekraftdefinisjonen (WCED 1987) var solidaritet og fordeling innenfor generasjonene. Dette gjaldt først og fremst fordeling mellom rike og fattige land, men ut fra prinsippet om at utvikling skal komme alle til gode, kan dette ha gyldighet også innenfor enkeltland. Liten inntektsulikhet kan i et slikt perspektiv oppfattes som et mål i seg selv.

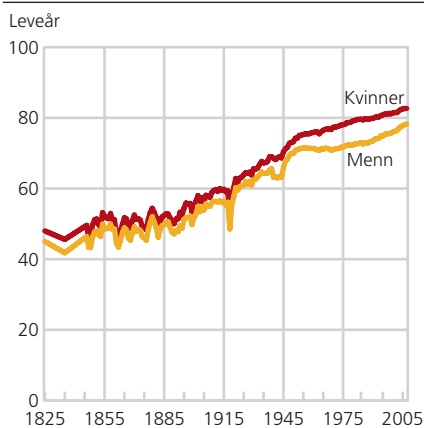
Liten inntektsulikhet kan imidlertid også oppfattes som et middel til å oppnå en ønsket samfunnsutvikling ved at man styrker eller opprettholder den sosiale kapitalen. Norge har vært kjennetegnet av relativt lav inntektsulikhet lenge. De siste tiårene har den imidlertid økt, noe den også har gjort i andre OECD-land. En undersøkelse som ble utført av Norsk Monitor i 2001 om folks tilfredshet og forventninger til utviklingen på ulike samfunnsområder, viste at økonomisk ulikhet var det aspektet ved samfunnsutviklingen som førte til mest misnøye. Over 60 prosent var misfornøye med forskjellene mellom rike og fattige. I tillegg var det på dette feltet at de fleste ventet seg en ytterligere forverring i framtida (Barstad og Hellevik 2004).

Figur 6. Langtidsarbeidsledige og uførepensjonister som andel av befolkningen

Kilde: Statistisk sentralbyrå og NAV.

Figur 7. Forventet levealder ved fødselen, 1825-2007

Kilde: Brunborg (2004) og Statistisk sentralbyrå (2008).

... og betydelig høyere utdanningsnivå

Et høyt utdanningsnivå i befolkningen er en forutsetning for en bærekraftig økonomisk utvikling i et moderne kunnskapssamfunn. Befolkningens utdanningsnivå er en indikator på tilbudet av kvalifisert arbeidskraft til offentlig og privat sektor. OECD uttrykker i publikasjonen «The Well-being of Nations» (OECD 2001) at «Utdanning, opplæring og læring kan spille en viktig rolle som grunnlag for økonomisk vekst, sosial utjevning og personlig utvikling».

Utdanningsnivået i Norges befolkning har hatt en markant stigning de siste drøyt 30 årene. I 1970 hadde om lag 7 prosent av den norske befolkningen i aldersgruppen 16 år og over en utdanning på universitets- eller høgskolenivå. I 2006 hadde andelen steget til rundt 25 prosent, og for de yngste årskullene var tallet enda høyere. Utdanningsnivået gir et overordnet bilde. Utvikling av gode indikatorer som sier noe om kvaliteten på utdanningen, burde være et prioritert felt for videreutvikling.

Norge har høy og økende andel på uføretrygd

For den enkelte er sysselsetting viktig som inntektsgrunnlag og for å kunne delta i samfunnslivet. At en stor del av befolkningen er utenfor arbeidslivet når de er i arbeidsdyktig alder, kan være en viktig trussel mot opprettholdelse av den menneskelige kapital. Dette kan ha betydning for landets økonomisk produktive evne på lang sikt, for sosial stabilitet og dermed for bærekraften i samfunnet. Mens Norge i et internasjonalt perspektiv har lav arbeidsledighet, er andelen av befolkningen som er på uføretrygd, høy og økende. I 2007 var det registrert 14 000 langtidsledige og 334 000 uførepensjonister (se figur 6). Det er en bekymringsfull tendens at det blir stadig flere unge som får uføretrygd.

Forventet levealder øker

Endringer i forventet levealder kan indirekte si noe om befolkningens generelle helse og levekår, kvaliteten i helsetjenesten, medisinsk utvikling samt endringer i befolkningens levevaner og livskvalitet. Dette er alle viktige aspekter ved en bærekraftig samfunnsmessig utvikling. Levealderen i Norge har økt i snart to hundre år. Kvinner lever fortsatt lenger enn menn, men forskjellen minker. Nyfødte jenter og gutter kan nå forvente å bli henholdsvis 82,7 og

78,2 år (se figur 7). At vi lever lenger, er en positiv utvikling, men høy levealder representerer også store framtidige utfordringer med tanke på pensjoner og omsorgs- og helsetjenester.

Antall personer som er 67 år og eldre, vil etter hvert vokse raskt, fra 614 000 i 2008 til om lag 1,6 millioner i 2060. Dette er over dobbelt så mange som i dag. Befolkningens aldring skyldes imidlertid ikke bare økende levealder, men i enda større grad at fruktbarheten lenge har vært under reproduksjonsnivået. Høy innvandring, som særlig omfatter unge, gjør at befolkningens aldring blir litt mindre enn ellers, men virkningen er liten.

Livskvalitet – år med god helse

En indikator som inkluderer begrepet livskvalitet, er såkalte «Healthy Life Years» (HLY). HLY måler antall år en person av en gitt alder antas å leve uten funksjonsvansker. Beregninger viser at forventet levealder i god helse i gjennomsnitt i 2005 var 65,5 år for menn og 63,6 år for kvinner. I forhold til forventet levealder betyr det at rundt 13 år for menn og 19 år for kvinner i gjennomsnitt vil være leveår der man er begrenset i sin livsutfoldelse på grunn av helseproblemer.

Referanser

Barstad, A. og O. Hellevik (2004): *På vei mot det gode samfunn? Om forholdet mellom ønsket og faktisk samfunnsutvikling*, Statistiske analyser 64, Statistisk sentralbyrå. <http://www.ssb.no/emner/00/02/sa64/>

Brunborg, H. (2004): *Befolkningen blir eldre*, Økonomiske analyser 5/2004, Statistisk sentralbyrå. <http://www.ssb.no/emner/08/05/10/oa/200405/brunborg.pdf>

Brunvoll, F.M. Greker, S. Homstvedt, M.O. Kit-telsen og T. Smith (2008): *Et bærekraftig samfunn? Indikatorer for bærekraftig utvikling 2008*, Rapport 2008/25, Statistisk sentralbyrå. http://www.ssb.no/emner/01/rapp_200825/

Center for Global Development (2007): http://www.cgdev.org/section/initiatives/_active/cdi/_country/Norway

EC (2006): Environment fact sheet: REACH – a new chemicals policy for the EU. European Commission, February 2006.

Hansen, K.L., T. Bye og D. Spilde (2008): *Utslipp av klimagasser i Norge – i dag, i går og den nære framtid*, Rapport 2008/17, Statistisk sentralbyrå. http://www.ssb.no/emner/01/04/10/rapp_200817/

Løkkevik, P. og M. Greker (2005): Utviklingen i den norske nasjonalformuen fra 1985 til 2004. Menneskelige ressurser gjør Norge rikt, SSBmagasinet, 26. mai 2005, Statistisk sentralbyrå. <http://www.ssb.no/vis/magasinet/analyse/art-2005-05-26-01.html>

NOU (2005:5): *Enkle signaler i en kompleks verden. Forslag til et nasjonalt indikatorsett for bærekraftig utvikling*, Norges offentlige utredninger, Statens forvaltningstjeneste, Oslo.

OECD (2001): *The Well-being of Nations. The role of human and social capital*. Centre for Educational Research and Innovation, Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.

OECD (2008): *OECD Environmental Outlook to 2030*, Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.

Statistisk sentralbyrå (2008): Befolkningsstatistikk. Døde, 2007. Ikke økning i forventet levealder, 10. april 2008, <http://www.ssb.no/dode/>

WCED (1987): *Our Common Future*, Oxford University Press, Oxford, New York. På norsk som *Vår felles framtid*, Tiden Norsk Forlag.

Norges nasjonale indikatorsett for bærekraftig utvikling

Temaområder ¹	Indikatorer
Internasjonalt samarbeid for en bærekraftig utvikling og bekjempelse av fattigdom	1. Offisiell norsk bistand, nivå og andel av bruttonasjonalinntekt 2. Import fra MUL og utviklingsland samlet
Klima, ozon og langtransporterte luftforurensninger	3. Norske klimagassutslipp relatert til Kyoto-målet 4. Utslipp av NO _x , NH ₃ , SO ₂ og NMVOC
Biologisk mangfold og kulturminner	5. Bestandsutvikling for hekkende fugl i økosystemer på land 6. Vannforekomster med god eller svært god økologisk status, ferskvann 7. Vannforekomster med god eller svært god økologisk status, kystvann 8. Tilstandsutvikling for fredete bygg
Naturressurser	9. Samlet energibruk per enhet bruttonasjonalprodukt 10. Gytebestandens størrelse i forhold til gytebestandens «føre vår»-grenseverdi for nordøstarktisk torsk og norsk vårgytende sild 11. Irreversibel avgang av produktivt areal
Helse- og miljøfarlige kjemikalier	12. Potensiell eksponering for helse- og miljøfarlige stoffer
Bærekraftig økonomisk og sosial utvikling	13. Netto nasjonalinntekt per innbygger fordelt på kilder 14. Utvikling i inntektsfordeling 15. Generasjonsregnskapet: Innstrammingsbehov i offentlige finanser som andel av bruttonasjonalprodukt 16. Befolkning fordelt etter høyeste utdanning 17. Uføretrygdede og langtidsløse som andel av befolkningen 18. Forventet levealder ved fødselen

¹ Temaområdet «Samiske perspektiver i miljø- og ressursforvaltningen» i strategien dekkes ikke av indikatorsettet.

Kilde: St.meld. nr. 1 (2007-2008) Nasjonalbudsjettet 2008.

Om indikatorene for bærekraftig utvikling

Regjeringen oppnevnte i desember 2003 et ekspertutvalg som skulle utvikle et sett med indikatorer for bærekraftig utvikling. Daværende forskningssjef i SSB, Knut H. Alfsen, ledet utvalget. I 2005 la utvalget fram sitt arbeid i NOU 2005:5 *Enkle signaler i en kompleks verden*.

I Nasjonalbudsjettet 2008, der den nye nasjonale strategien for bærekraftig utvikling ble presentert, blir det angitt at «Statistisk sentralbyrå har et viktig ansvar i arbeidet med å oppdatere og analysere indikatorene».

Indikatorsettet ble oppdatert og beskrevet i SSBmagasinet i 2006 og 2007. I 2008 ble det laget en egen rapport, *Et bærekraftig samfunn? Indikatorer for bærekraftig utvikling 2008* (Brunvoll mfl. 2008) der indikatorene blir fylligere beskrevet, og der det også er inkludert tilleggsinformasjon om viktige aspekter ved de ulike temaene. Vi har hatt et godt samarbeid med flere institusjoner som har levert datagrunnlag og vurderinger til de ulike temaområdene. Flere seksjoner i Statistisk sentralbyrå har bidratt til rapporten. Hovedansvarlig har vært Seksjon for miljøstatistikk ved Avdeling for økonomi, energi og miljø.